

А чи можна мати справжню дружбу, коли якась твоя частина завжди очікує на зраду? Часом йому видавалося, що сам користується з Гарольдових щедрот, з радісної віри того в себе, а обережність — то все ж його власний вибір, якщо все погано скінчиться, то винен в усьому лишиться тільки він сам. Але не довіряти Гарольдові було складно: і сам Гарольд завдання не полегшував, а він усе ускладнював, хоч і сам прагнув, щоб істота в грудях вляглася уже й заснула, щоб ніколи не прокидатися.

Якось пізно увечері другого року навчання в юридичній школі, він уже виходив від Гарольда й відчинив двері просто в завірюху, аж обидва з Гарольдом відступили назад.

— Я викличу таксі, — сказав він, щоб господареві не довелося зараз його підвозити.

— Ні, не потрібно. Лишишся у нас.

Так він і лишився на ніч у вільній спальні Гарольда та Джулії на другому поверсі, від їхньої спальні її відділяла широка кімната з великим вікном, яка була за бібліотеку, та коридорчик.

— Ось футболка й зубна щітка, — Гарольд подав йому щось сіре й м'якеньке, а щітку поклав до шафки. — У ванній є запасні рушники. Може, щось іще потрібно? Води?

— Ні. Дякую, Гарольде!

— Будь ласка. На добраніч!

— На добраніч!

Він не відразу заснув. Огорнений пуховою ковдрою, він лежав на розкішному матраці, поглядав на засніжене вікно, дослухався до дзюрчання води в кранах, чулося невиразне мурмотіння голосів господарів, вони ще трошки походили туди-сюди, і врешті все стихло. Тоді він уявив собі, неначе вони — його батьки, він же приїхав додому на вихідні з коледжу, а це — його кімната, а наступного дня вони займатимуться справами, які звичайно і роблять підрослі діти й батьки разом.

Улітку Гарольд запросив його до їхнього котеджу в Труро на Кейп-Код:

— Тобі там сподобається, запроси ще друзів, і їм сподобається.

І от у четвер, у переддень Свята праці, коли закінчив свою практику Малкольм, вони з Нью-Йорка поїхали автомобілем. У ці довгі вихідні увага Гарольда переключилася на Джей-Бі, Малкольма та Вілема. І він теж спостерігав за друзями й милувався, як гарно вони відповідають на підколювання Гарольда, як щедро діляться своїм життям, як розказують різні історії, і Гарольд, і Джулія сміються, як їм тут комфортно, а Гарольдові з ними добре теж. Він відчував особливу радість зараз від того, як ті люди, яких сам любив, полюбили одне одного теж. Від котеджу вела окрема стежка до приватної латочки пляжу, й щоранку четверо друзів висаджували ніби десант до моря, щоб покупатися. І він сам купався — у штанах, майці й старій сорочці, і нікому не було діла до того, а потім пеклися на сонечку, а мокрий одяг підсихав і відставав від тіла. І Гарольд часом дивився на них, а то й сам плавав. А вечорами Малкольм і Джей-Бі на велосипедах їхали у дюни, а вони з Вілемом йшли за ними пішки й визбирували всякі мушлі й гострі панцирі раків-пустельників у піску, і Вілем уповільнював ходу, щоб він не відставав. Вечорами при м'якому світлі Джей-Бі й Малкольм малювали, а вони з Вілемом читали. Від сонця, їжі, солі й задоволення він аж п'янів, увечері швидко й рано засинав, а вранці уставав раніше від усіх, щоб самому постояти на ганку і глядіти на море.

— Що буде зі мною? — запитував він у моря. — Що зі мною відбувається?

Закінчилися канікули, почався осінній семестр, і добіг вже кінця новий тиждень, і він зрозумів, що щось друзі Гарольдові все ж про нього розповіли. Він був упевнений, що то не Вілем, єдиний, кому він хоч трошки відкрився, хоч мало, майже нічого — три незначні факти, один мізерніший за інший,

без сенсу, навіть якщо їх об'єднати, то буде навіть не початок історії. Більше сенсу несуть навіть перші речення у казці, ніж було в тому, що оповів він Вілемові: якось жили собі в глибокому холодному лісі хлопчик і дівчинка, і мали вони батька-дроворуба й мачуху. Дроворуб дуже любив своїх дітей, та були вони дуже-дуже бідними. Тож одного дня... Тож що б там не витягнув з його друзів Гарольд, були то самі здогади, що ґрунтувалися просто на їхніх спостережливості, теоріях, припущеннях і вигадках. Що б там не сказали вони — розпитування Гарольда про те, хто він і звідки, припинилися.

Минали місяці й роки, міцніла дружба, а про перші п'ятнадцять років життя не говорили, не питали, так, ніби перед вступом до коледжу його вийняли з фабричної упаковки, ввімкнули кнопочку ззаду на шиї, і він почав жити. Чимось, напевне, Гарольд у своїй уяві заповнив ті порожні роки, може, уявляв щось гірше чи щось краще про те, що з ним насправді було. Але здогадами той не ділився, і сам він не мав бажання про них знати.

Їхню дружбу він ніколи не вважав тимчасовою, та був уже готовий до ймовірного кінця. А коли переїжджав до Вашингтона на посаду референта, то думав, що вони невдовзі й забудуть про нього, і готувався до такої втрати. Але такого не сталося. Вони писали йому на електронну пошту, телефонували, а коли приїздили до міста, то разом обідали, а влітку він з друзями відвідав Гарольда у Труро, на День подяки вже з'їздили до Кембриджа. А через два роки він уже переїжджав до Нью-Йорка, щоб стати до роботи в федеральній прокуратурі. Гарольд надзвичайно радів за нього, вони з дружиною навіть було запропонували жити в їхній квартирі у Верхньому Іст-Сайді; він не знав, як погодитися на цю пропозицію, адже вони часто самі там бували, то й відмовився.

Щосуботи Гарольд телефонував і розпитував, як там йому ведеться на роботі, і він розповідав про свого начальника, заступника прокурора, який був здатен зачитувати просто

з пам'яті цілі сторінки із записами рішень Верховного Суду: він заплющував очі, видобував ті аркуші й наче тримав перед собою, і тарабанив механічним нудним голосом рядок за рядком, не пропускаючи ні слова. Він-то гадав, що має гарну пам'ять, але пам'ять Маршалла просто вражала.

Часом окружна прокуратура трошки нагадувала йому про притулок: працювали виключно чоловіки; це місце дихало якоюсь особливою постійною ворожістю і в'дливістю — вони цілком природно виникають там, де підібрані майже схожі люди, працюють вони в невеликому приміщенні й кожен розуміє, що має дуже мало можливостей для того, щоб відзначитися (тут їх об'єднувала освіченість, а в притулку — голод і бажання). Усі двісті помічників прокурорів, здавалося, були випускниками п'яти-шести юридичних шкіл, і всі вони вже віртуально дописували в юридичному віснику й брали участь у навчальних судових процесах у себе в закладах. Він був у команді з чотирьох юристів, і працювали вони здебільшого із випадками підробок цінних паперів, і мав кожен з них якийсь козир, чимось можна було вирізнитися з-поміж інших: у нього був магістерський ступінь Массачусетського технологічного інституту (нікому до того не було діла, та все ж це було незвично), а ще в доробку мав роботу в Саллівана, з яким Маршалл мав приятні стосунки. Хорошим товаришем в офісі був для нього Сітізен, який закінчив юридичний факультет у Кембриджі й уже мав два роки адвокатської практики в Лондоні. Третій товариш, Родес, попрацював уже в Аргентині як стипендіат Фулбрайта. Четвертий з них — Скотт, справжнісінький ледар, і отримав серед них місце завдяки тому, що його батько з президентом грають у теніс.

Вони в офісі звичайно затримувалися допізна, то вже вони з Сітізеном і Родесом замовляли поїсти, і це нагадувало про життя в студентському Гуді. Йому подобалася компанія цих хлопців, особливості й глибина, оригінальність їхнього

розуму, та все ж він так сумував за давніми друзями! Ті мислили не так, як він сам, і навіть часто змінювали його думку. Якось вони з Родесом і Сітізеном вели розмову про логіку, і він пригадав одне запитання, яке йому під час опитування на співбесіді на першому курсі поставив доктор Лі, коли він записувався відвідувати курс теоретичної математики: чому кришка люка має круглу форму? Запитання було простим, відповідь — теж, та коли він запитав уже в Гуді у своїх друзів, вони мовчали. А тоді Джей-Бі замріяним тоном барда-оповідача поволі відповів:

— Якось у давні часи землю населяли мамонти, і їхні сліди залишили в землі незрівнянні круглі відбитки.

Вони тоді розреготалися. І зараз ось, згадавши ту історію, він усміхнувся. Іноді йому хотілося мати такі мізки, як у Джей-Бі, щоб уміти вигадувати історії, які потішали б усіх навколо, а не такі, які мав він сам, адже його розум завжди шукав відповідей, таких пояснень, щоб були правильними, проте позбавленими романтики, вигадки, гумору.

— Час уже показати вірчі грамоти, — прошепотів йому Сітізен, це було тоді, коли сам федеральний прокурор вийшов до них, і купка судових виконавців у сірих костюмах тяглася до нього, мов міль на світло. Вони утрюх (і з Родесом) теж підходили, та на тих зустрічах він хоч і мав гарний козир і до нього, і до Маршалла, щоб примусити глянути на себе уважніше. По тому, як він отримав роботу, Гарольд попросив, щоб у розмові він передав Адаму, прокуророві, від нього вітання — вони були давніми приятелями; а тоді він відповів другові, що хотів би досягати всього сам. Це була правда, та важливіша причина полягала в тому, що не хотів він називати Гарольда як свого поручителя, бо боявся, що колись сам Гарольд може пошкодувати про їхнє знайомство. Тому він і не казав нічого прокуророві.

Однак усе одно присутність Гарольда тут відчувалася. Співробітники часто згадували юридичну школу, хвалилися

досягненнями, роботою, це були улюблені теми розмов ув офісі. Багато хто з них навчався в його закладі, більшість знали й Гарольда. Інколи навіть він слухав їхні розповіді про його уроки, про те, як вони мали до них готуватися, і відчував за свого друга гордість і навіть пишався сам, що був з ним знайомим, хоча це було й безглуздо. Наступного року вже має вийти книжка Гарольда про Конституцію, і всі в офісі в передньому слові, в подяках тим, хто допомагав, упізнають і його ім'я, зрозуміють про їхню співпрацю, і в багатьох виникнуть підозри, і тоді почнуть із тривогою пригадувати, що ж вони в його присутності на викладача наговорили. Та доти він уже завоює добре становище в офісі, поруч із Сітізенном і Родесом, налагодить стосунки з Маршаллом.

Та все одно, як би йому самому не хотілося, як би він не прагнув, усе ж важко було вважати його другом, часом навіть переживав, що їхня близькість — то лише виплід уяви, вона з надією розрослася лише в його голові, і тоді лишалося просто підійти до полицки з книжками, взяти «Красиву обіцянку», переглянути подяки, перечитати ще раз Гарольдові слова, неначе вони теж були договором, декларацією, і відчутти, що його власне ставлення до друга має хоч якийсь відгук. Та він усе одно був готовий: ось у цьому місяці все й скінчиться. А коли час збігав, говорив собі знову: ну, тоді наступного місяця, тоді вже він не захоче зі мною розмовляти, намагався тримати себе у стані постійної готовності, готувався до розчарування, хоча бачив, що його думки неслухні.

А дружба знай тривала, захопивши у свій стрімкий потік, і несла за течією, далі й далі, а куди — й не видно. Щоразу, як йому здавалося, що вже межі досягнуто, Гарольд чи Джулія відчиняли перед ним двері й кликали. Він познайомився з батьком Джулії, колишнім пульмонологом, зараз уже на пенсії, з її братом, професором історії мистецтв — вони приїхали з Англії на День подяки; Гарольд із Джулією, коли бували в Нью-Йорку, його з Вілемом часом запрошували

на обід до таких ресторанів, де ніколи в житті самі не побували би — не могли собі дозволити. Якось завітали навіть до хлопців у гості — Джулія ввічливо мовчала, а Гарольд вжахнувся, та ще й з таємничої причини перестало працювати опалення, і їм відразу ж вручили ключі від замиської квартири, а там було так тепленько, що першу годину вони з Вілемом просто сиділи на канапі, заворожені теплом, яке вливалось в їхні життя. Гарольд став свідком нападу — перший його День подяки знову в Нью-Йорку. Він на кухні бланшував шпинат, а тоді, як його скрутило, розуміючи, що не подужає піднятися нагору, він вимкнув плитку, доповз до кімнатки, зачинив двері й простягся на підлозі, — і після того тут трохи зробили перестановку і, коли наступного разу він прийшов, то виявив, що вільною спальнею тепер була кімнатка на першому поверсі поза вітальнею, де був кабінет Гарольда, книжки, стіл і стілець хазяїна перенесли нагору.

І все одно якась частка в душі готувалася до того, що настане такий день, коли він підійде до дверей, візьметься за клямку, а вони не відчиняться. Та він і не був аж занадто проти: щось його лякало і тривожило в такій ситуації, коли йому нічого не забороняли, йому все давали й нічого натомість не просили. Він намагався давати їм те, що міг, добре знаючи, що того замало. І ніколи він не зможе віддячити за те, що так легко йшло від Гарольда, — за відповіді, за любов.

Одного весняного дня, коли вони вже знали понад сім років, він був у них у гостях. Джулії виповнювався п'ятдесят один рік, а на п'ятдесятиліття вона була на конференції в Осло, то цього разу вирішили влаштувати справжнє свято. Вони взялися з Гарольдом наводити лад у вітальні, що, правда, прибирав сам Джуд, а його друг вибирав навмання з полицок книжки й розповідав, звідки вони в нього, а то й розгортав, щоб глянути, чи не написані всередині чийсь імена, і ось дійшов до видання «Леопарда», а на форзаці

награмузляні слова: «Власність Лоуренса В. Ралі. Не чіпати. Гарольде Стайн, це стосується тебе».

Тут він почав лякати Гарольда, що про все розповідь Лоуренсу, а той і сам погрозив йому:

— Краще не роби цього, а то я тобі відплачу.

— І як же? — він і далі дражнив його.

— А ось як! — крикнув той і підскочив до нього. До нього не дійшло, що той пустує, він так різко й жорстко рвонувся, уникаючи доторку, що просто вгатився в книжкову шафу, і керамічна ваза, яку колись невміло виліпив син Гарольда Джейкоб, упала й розкололася на три акуратні черепки. Нависла страшна раптова тиша, Гарольд мовчки відступив від нього, і він мало не заплакав.

— Гарольде, вибач, мені так шкода! — він присів і взявся підбирати черепки. — Будь ласка, прости! — зараз хотілося битися головою об підлогу. Ця ваза — остання річ, яку Джейкоб сам виготовив ще до того, як захворів. А там, над ним важко дихає Гарольд. І він, зібравши в долоні вазу, повторював: — Гарольде, пробач, я гадаю, що зможу полагодити, буде ще краще, — а сам від глечика, від лискучої глазури не міг підвести погляду. Відчув, як той присів поруч. Тихим голо- сом промовив до нього:

— Джуде, все гаразд. Це вийшло випадково. Дай мені ці уламки, — говорив м'яко, зовсім не сердився. Він запропонував:

— Я можу виїхати.

— Звісно, що тобі не треба йти. Джуде, все гаразд.

— Але ж це виріб Джейкоба.

— Так, він ним і лишається, — Гарольд підвівся. — Поглянь на мене, Джуде, все добре. Ходімо, — він простяг Джудові руку, той за неї вхопився і звівся на ноги. Йому хотілося завити з розпуки: після всього, що той для нього зробив, він йому відплатив тим, що знищив те цінне, що створила для нього найдорожча людина.

З рештками глечика в руках Гарольд пішов сходами до себе нагору, а він і далі мовчки прибирав, і чудовий день по-сірів. Повернулася Джулія, і він чекав, коли ж Гарольд розповість їй про те, який він клишоногий та дурний, а той не розповідав. За обідом Гарольд поводився звично, а коли він повернувся до себе на вулицю Ліспенард, то сів і написав справжнього, потрібного в таких випадках листа з вибаченнями й відіслав.

Минуло декілька днів, і він отримав відповідь: теж справжнього листа, і потім він міг берегти вже його до кінця життя. Гарольд написав:

«Дорогий Джуде! Дякую тобі за гарний, хоч і необов'язковий лист. Я оцінив кожне слово. Твоя правда, що глечик для мене багато означає; але ти сам важиш більше, тому припини себе мучити.

Якби я був якоюсь іншою людиною, то сказав би, що цей випадок узагалі є життєвою метафорою: щось ламається, щось можна полагодити, а в більшості випадків розумієш, що б там не пошкодилося, життя може так повернутися, що твоя втрата компенсується, часом навіть дуже чудово.

Може, так і є: я — один з таких людей?

З любов'ю, Гарольд»

Не так вже і давно він припинив плекати надію, що колись одужає, знав, що навряд, і Енді ще в сімнадцять говорив те саме. У ті дні, коли особливо страждав, він сам собі повторював, немов вірш, слова хірурга з Філадельфії про те, що хребет має чудову властивість загоюватися. За кілька років після знайомства з Енді, вже коли навчався в юридичному виші, він нарешті наважився повторити Енді ті обнадійливі слова. Він чекав, що зараз той кивне і промовить: «Правда, потрібен просто час». Але той форкнув:

— Він отак сказав тобі? Ні, краще не стане, Джуде, з роками тобі ставатиме тільки гірше.

Тоді він заходився коло рани на нозі, пінцетом прочищав її. Голова Енді була опущеною, та він відчув, як раптово той від своїх слів похолов, видно, що пожалкував про сказане.

— Мені шкода, Джуде, — дивився на нього й далі обгортав руками його хвору стопу. — Пробач, я іншого тобі не можу сказати. Ти зажурився, — додав і зітхнув.

Він не відповідав. Звісно, що зажурився.

— Та нічого, все гаразд, — нарешті спромігся на відповідь і поглянув на Енді. А той знову тихо повторив:

— Джуде, мені шкода, — Енді бував у різних подобах: різким і м'яким, і часто одночасно за одну зустріч. — Але я тобі можу одне пообіцяти: я завжди готовий подбати про тебе.

І він так і робив. Серед усіх, хто був у його житті, саме Енді знав про нього найбільше: тільки перед ним єдиним він уже дорослий бував оголеним, він один знав його тіло з усіх боків. Коли вони познайомилися, Енді був лише практикантом, згодом отримав спеціальність у Бостоні, а пізніше обидва повернулися і оселилися в Нью-Йорку. Хірург-ортопед, він лікував йому не лише спину й ноги, а й усе, і застуди також.

Якось минулої весни Енді сидів у себе в оглядовій, прослуховуючи його груди, сказав:

— Ого! Як добре, що моя спеціальність — ортопедія. Ти ба, яка для мене гарна практика, певно, для цього я й учився.

Незабаром йому мало виповнитися двадцять дев'ять років. Тоді у них в офісі багато хто захворів на бронхіт. Після слів Енді було засміявся, та враз і закашлявся, аж той почав по спині плескати:

— Якби ж мені хтось нарадив доброго терапевта, то я не став би докучати своїми проблемами хіропрактика.

— Гм-м-м, ти знаєш, краще би тобі справді завести якогось терапевта. Бачить Бог, це і мій час збереже, і менше голова болітиме.

Та ні до кого, крім Енді, він не хотів ходити, і був упевнений, що й Енді не хотів би того, хоч і не обговорювали такого.

Порівняно з тим, скільки знав про нього Енді, про нього самого Джуд мав набагато менше інформації.

Навчався той у тому самому виші, тільки на десяток років раніше. Батько його був індіанцем гуджараті, а мати валлійкою, сам він виріс у штаті Огайо. Три роки тому Енді одружився, і він тоді з подивом дивився на запрошення на весілля. Воно було не гучним, святкували в будинку нареченої у Верхньому Вест-Сайді. Він і Вілема з собою потягнув. І яким здивуванням для нього стало те, що молода дружина Енді Джейн під час знайомства обійняла його за плечі й мовила:

— Знаменитий Джуд Сент-Френсіс! Я так багато про тебе чула!

— Ой, ну справді... — мовив, а в голову просочився страх, неначе налетіла зграя кажанів.

— Ох, та нічого такого, — вона стояла, усміхаючись (сама теж була медиком, гінекологом). — Він тебе просто обожнює, Джуде, я така рада, що ти прийшов!

Тоді ж увечері познайомився і з його батьками. Енді тоді обійняв його за шию і тяжко, якось невміло поцілував у щоку — і робив потім так щоразу, коли вони зустрічалися. Вигляд при цьому мав такий, ніби йому трохи незручно, та все одно вони не припиняли, вважали це і веселим, і зворушливим.

Він цінив і любив Енді, та найбільше — за незворушність. Після знайомства і після того, як він змусив його таки ходити на огляд (довелося впустити до кімнати в гуртожитку, в Гуді, коли Енді гатив у двері тому, що він не прийшов у призначений час уже двічі, не відповідав ні на дзвінки — а телефонував тричі, ні на чотири електронні листи (він тоді не забув, ні, просто вирішив не ходити), він тоді нарешті здався, вирішив,

що мати свого лікаря — то не так і погано, та й, мабуть, неминуче, а Енді він міг довіряти. Під час третьої зустрічі він усе ж якось повідав Енді свою історію як зміг, і той, не реагуючи й не коментуючи, записав, що було потрібно.

І тільки нещодавно — років чотири тому, Енді мимохіть згадав про його дитинство. Це сталося під час їхньої серйозної суперечки. Бачилися вони частенько: десь раз у шість тижнів, а то й частіше. Час від часу вони гиркались: Енді читав йому довгі нотації, і він навіть уже міг передбачити тему кожної *Великої Нотації* по тому, як стисло той з ним розмовляв під час огляду, а теми були такі: як Енді засмучує те, що він відмовляється слухатися і дбати про власне здоров'я, сходити до терапевта, незбагненно відмовляється приймати беззаспокійливі ліки, які точно покращать якість його життя.

Посварилися серйозно після того, як Енді подумав, що він мало не вкоротив собі віку. Тоді перед самим Новим роком він дуже порізав собі руку так близько коло вени, аж утворилася велика рвана рана і йому довелося втягнути в це Вілема. Там, в оглядовій кімнаті, Енді був таким сердитим, що не схотів і розмовляти, щось бурмотів собі під ніс у той час, коли акуратними стібками зашивав-вишивав його рану.

Під час наступного огляду він іще й рота не розкрив, а вже було видно, як той гнівається. Він узагалі відмовився би приходити, якби не був упевнений, що Енді все одно зателефонує йому, а якщо не йому, так Вілемові, або ще гірше — Гарольдові, доки не доможеться свого.

— Мені, дурню, треба було запроторити тебе в лікарню. Я просто ідіот, — такими словами зустрів його друг наступного разу.

— Ти щось занадто збуджений, — почав було він, та Енді не слухав.

— Це ж добре, що я не повірив, що ти хочеш піти з життя, а то би оком не моргнув, як опинився в божевільні. Та передував, бо, якщо вірити статистиці, ті, хто так довго й часто,

як ти, наносять собі рани, менше схильні до суїциду, ніж ті, що не схильні до самоагресії. (Узагалі, Енді любив статистику, він аж підозрював, що той навіть підтасовував дані.) Але ж, Джуде, це — божевілля, ти цього разу взагалі дійшов до межі. Ти або починай негайно ходити до психіатра, або я про тебе повідомлю.

— Ні, ти не можеш! — він зараз гнівався, адже знав, що той мав рацію: він уже знав закони штату Нью-Йорк про примусове лікування, вони були не на його користь.

— Ти добре знаєш, я можу це зробити, — Енді зараз майже кричав. Найчастіше він ішов на прийом уже після роботи, а коли він був у доброму гуморі, вони могли й поговорити ще — годинами.

— Я на тебе позиватимуся! — тепер уже зовсім нелогічно погрозив він.

— Ну, давай, чого ж ти! А ти знаєш, як воно, га? Ти хоч розумієш, в яке становище ти мене ставиш? — кричав у відповідь лікар.

— Не турбуйся, родини я не маю, — саркастично додав юнак. — Ніхто до тебе не позиватиметься за смерть від неналежного лікування.

Від цих слів Енді аж відступив, наче він спробував його вдарити. Потім повільно промовив:

— Як ти смієш? Ти ж знаєш, що я не це мав на увазі.

Звісно, не це, він розумів. І сказав:

— Та все одно, я йду.

Він зіліз з оглядового столу (добре що не переодягся, лишився у своєму, бо Енді взявся повчати до огляду), рушив геть, та з його ногами навряд чи прощання видавалося досить показовим. У дверях став Енді. Його настрій уже змінився.

— Джуде, я знаю, що ти не хочеш іти до психіатра, але все це вже лякає, — Енді глибоко вдихнув. — Ти коли-небудь із кимось розмовляв про те, що з тобою було в дитинстві?

— А це ні з чим таким не пов'язано, — він спромігся відповісти, а сам аж похолов. Ніколи ще Енді не згадував про те, про що він йому розповідав. Зараз було таке відчуття, що його зрадили.

— Ага, чорта з два, не пов'язано, — зараз Енді говорив не помічаючи, як театрально звучить ця фраза, він, здається, щось таке бачив у кіно, усміхнувся, а Енді його усміх здався глузуванням, то настрої змінився знову. — Джуде, у твоїй впертості видно просто надзвичайну пихатість. Твоє абсолютне небажання дослухатися до порад, що стосуються здоров'я і благополуччя, свідчать про патологічний випадок по тягу до самознищення або про велике «ххати я на вас хотів».

Оце вже його образило.

— Ти знаєш, що твої спроби мене запроторити до божевільні, коли я пояснив тобі, що поранився ненароком так сильно, мають вигляд маніпуляцій? — огризнувся вже він. — Енді, я дуже ціную те, що ти для мене робиш. Не знаю, що би я без тебе робив узагалі, та я дорослий, і не треба мені вказувати, що робити, а що ні.

— А знаєш що, Джуде? — Енді вже знову сердито крикнув. — Ти маєш рацію. Я не можу впливати на твої рішення, але й змиритися з ними не можу. Йди й пошукай собі іншого дурня, що стане тобі за лікаря. Я вже цього не робитиму.

— Ну то й добре, — кинув у відповідь він і підвівся.

Навіть не пам'ятав уже, коли він іще був таким злим. Його багато що сердило: і загальна несправедливість, і некомпетентність, і режисери, які не давали Вілему бажаних ролей. А от за те, що з ним самим колись сталося, чи відбувається наразі, майже ніколи гніву не відчував: болі, минуле, теперішнє — про це він намагався не замислюватися, до цих питань нічого було дошукуватися відповідей. Що з ним сталося — на те були причини, на своє минуле він заслуговував.

Але добре розумів і те, що гнівався зараз несправедливо. Хоч він і сердився, що дуже залежав від допомоги Енді, все ж

відчував до нього велику вдячність, а той таку поведінку вважав би нелогічною. Покращувати життя було роботою Енді, його самого він розглядав так, як він розглядає законодавство про податки: як таке, що можна переглянути й виправити, а чи сам він того хоче, чи ні — байдуже. Щоправда, те, що він хотів виправити й усе збирав гроші, певно, Енді не схвалив би: на його спині страшні шрами склалися в картографічні рисунки, наросла шкіра блищала і була стягнутою, і цим нагадувала шийку печеної качки. Якби дізнався про цей його намір, Енді узявся б відмовляти:

— Джуде, та це не допоможе, кажу ж тобі, ти просто викинеш гроші на вітер. Не треба цього робити. — А він бурмотітиме:

— Та вони жажливі.

— Джуде, ні, я тобі присягаюся, що ні, — запевнятиме Енді.

(Але ж він усе одно ніколи Енді про те не скаже, тож і не буде в них цієї суперечки.)

Минали дні, він Енді не телефонував, той теж. Неначе на знак покарання напух його зап'ясток і пульсував, особливо, коли він намагався заснути, а то й на роботі, коли якось забував про рану й зачіпав рукою стіл, коли читав, і знову починалося ще давніше тіпання. Крізь шви засочилася кров, то він уже сам невміло в ванній промивав рану.

Якось уночі Вілем запитав:

— Що з тобою?

— Нічого.

Вілемові можна було розповісти, він вислухає, по-Вілемівськи промовить: «Гм-м-м», та все одно погодиться з Енді.

За тиждень після їхньої сварки він повернувся зі свого походу через Західний Челсі, а на сходах квартири на Ліспенард уже сидів Енді. Він здивовано привітався:

— Здоров!

— Здоров! — тепер обидва стояли. — Я не знав, чи ти по телефону захочеш поговорити...

— Та звісно, що захочу.

— Послухай, — сказав Енді. — Вибач мені!

— І ти вибач, Енді. Мені шкода.

— Я справді вважаю, що тобі треба до лікаря.

— Я знаю.

Ну, так воно й лишилося поміж ними: легенький невгасний вогник незадоволення перемир'ям, а розділила їх широка сіра демілітаризована зона питання про терапевта. Компроміс (і як це вони змогли так спокійно того компромісу досягти?) полягав у тому, що тепер після оглядів він показував ще Енді руки, і той перевіряв, чи немає нових порізів, а коли виявляв їх, то заносив дані про них у якусь свою таблицю в історії хвороби. Ніколи не вгадував, що може знову викликати гнів Енді: то бувало порізів і багатенько було, а той лише зітхав і щось записував, то виявлялося лише пару нових ранок, а той уже на нього накидався:

— Ти ж свої бісові руки взагалі зіпсував. Що, хіба не розумієш?

А він не відповідав нічого, слова пролітали повз вуха. Він почасти розумів: бо не давав Енді виконувати його ж роботу, а саме: лікувати, це ж просто неповага, та він з нього наче насміхався! Коли й запитати кортіло, чи за ті підрахунки він збирається який приз отримати — та не варто, бо ж образиться. Певно, ведучи підрахунки, той хоч у такий спосіб вдавав, що контролює ситуацію, а ці дані, може, хоч якось компенсують його зусилля, якщо вже не справжнє лікування.

І от за два роки на лівій нозі, яка турбувала найбільше, відкрилася нова рана. З'явилася серйозніша біда, і порізи на руках відійшли на задній план. Перша рана роз'ятрилася через рік після наїзду, та загоїлася вона швидко. А хірург із Філадельфії попередив тоді:

— Ця рана не остання. Після таких травм, як твої, усе — судинна система, шкірний покрив зазнають такого шоку, що подібне може повторюватися знову і знову.

Ну ось, ця сьогоднішня рана була вже одинадцятою, і він уже готувався, знав, чого чекати, а от ніколи не знав, що ж ставало причиною (може, укуси комах? Чи тернувся об металевий край шухлядки? Завжди це було щось маленьке й гостре, і все одно протикало шкіру, і вона піддавалася так легко, мов папір); сам же він не міг притлумити відчуття огиди від гнійників, від густого рибного смороду, манюніх отворів, що зяяли як роти, а ще виділяли зловісні й пінні бридкі рідини. Воно все було таким неприродним, він наче зійшов з екрана фільму жажів чи з міфу — як же ходити з таким отворами на тілі, їх було неможливо закрити. І знову він зачастив до Енді, приходив щоп'ятниці увечері, щоб розмотати пов'язки, прочистити й забрати з рани відмерлі тканини, оглянути, чи наростає здорова шкіра. Він чекав там, затамувавши подих, лежав, вхопившись за краї столу, намагався не закричати, переводив подих, весь спітнілий, а потім рахував подумки. А Енді говорив:

— Коли буде боляче, скажеш, Джуде. Якщо болить — це добре, а не погано, це означає, що твої нерви живі й усе ще виконують свою функцію.

А він видихав:

— Так. Боляче.

— Наскільки за десятибальною шкалою?

— Сім. Вісім.

— Пробач, Джуде. Я вже майже закінчив, запевняю. Ще п'ять хвилин.

А він заплющував очі й рахував повільно до трьохсот.

А вже по всьому він сідав, Енді поруч, давав йому попити: чи мінералки, чи солодкої води, а тоді він уже поволі приходив до тями, і кімната набувала звичних обрисів. А Енді напучував:

— Поволі, а то голова запаморочиться.

Коли спостерігав, як Енді зашиває, забинтовує його рани — найспокійніший у такі хвилини, тоді почувався таким вразливим і слабким, що готовий був погодитися на все, що би йому загадав Енді.

— Ти ж не будеш собі ще й ноги різати, — швидше ствердив, а не запитав його лікар.

— Ні, не буду.

— Бо це вже було б навіть для тебе занадто нерозумно.

— Так, знаю.

— Твоє тіло вже настільки ослабло, що інфекції не витримає.

— Я знаю, Енді.

Він уже почав підозрювати, що Енді за його спиною про щось із його друзями за нього переговорив: часом при розмовах вони послуговувалися його фразами, а після «інциденту з рукою», як тепер називав його Енді; хоч минуло вже чотири роки, а він мав підозру, що Вілем на квартирі перевіряє вміст сміттового бачка у ванній, тож тепер забирав використані леза, загортав у серветки й викидав по дорозі на роботу до смітників.

Про його друзів Енді говорив «твоя команда», а коли був не в гуморі, то «твоя бісова команда». Часом запитував:

— І чим же в цей час зайнята твоя команда?

Або:

— Я збираюся наказати твоїй бісовій команді, щоб за тобою наглядали!

— Енді, не смій! І взагалі, вони не зобов'язані цього робити.

— Звісно, зобов'язані, — заперечував той.

Як і щодо багато чого іншого, вони не могли тут знайти спільної мови.

Але зараз ось уже близько двадцяти місяців йому не давала спокою рана на нозі. Вона то загоювалася, то роз'ятрювалася

знову, знов ніби заживала, а тоді якось у п'ятницю він прокинувся уранці, а внизу на литці, прямо над кісточкою, знову щось вологе й липке, і він розумів, що рана відкрилася. Зразу не поспішав кликати Енді — хай уже в понеділок, йому було важливо все ж здійснити свою прогулянку (туди, де недалечко, і до офісу Енді), а що, як вона буде наразі останньою, може, він тепер тижнями, а то й місяцями вже не зможе прогулюватися.

Минав перехрестя між Медісон та Сімдесят П'ятою вулицею, а тут і офіс недалечко, і так уже боліла та нога, що він перейшов до П'ятої та й присів на лавочку біля паркового муру. Коли сів, то знайомо запаморочилося в голові, від нудоти аж шлунок підвело, і скорчився, і чекав, коли тротуар знову повернеться на місце і він зможе стати на рівні. І відчував від свого тіла зраду, і йому заважало небажання визнати те, що його тіло зраджуватиме знову і знову: добра від нього не жди, лишається тільки підтримувати й піклуватися. І ось так багато часу дарма пішло в них із Енді, щоб те, що вже не полагодиш, знову довести до ладу, те, що вже розлетілося на друзки, що dawно варто викинути, зберегти. І навіщо ж? Просто заради його розуму, мабуть, що так. Енді сказав би, що в тому щось занадто зарозуміле, ніби він усе ще тримає старезний автомобіль заради його гарної стереосистеми.

Зараз подумки собі говорив: ось пройду ще кілька кварталів, а там уже й офіс Енді. Та до нього не зайде. Сьогодні неділя, а Енді має хоч іноді від нього відпочити, бо заслужив. Та й почувався сьогодні він не так уже й критично.

Ще хвилику посидів, а тоді важко звівся на ноги й назад повалився на лавку.

Нарешті вже зміг стояти. Все одно йти ще не був готовий, та підганяв себе, в уяві вже підходив до бордюру, піднімав руку, щоб спинити таксі, вмощував голову на чорну вінілову спинку крісла. Він ітиме й рахуватиме, скільки там залишилося ще ступити кроків, — він завжди так робив, — від таксі

до сходинки, до входу будинку, потім до ліфта, до самого порогу, від входу до кімнати. Коли він втретє в житті вчився ходити після того, як з ніг зняли ортопедичні скоби, саме Енді його інструктував, та ще й вказував його фізіотерапевту, хоч тій і не подобалося втручання, вона до нього дослухалася; як і Ана за чотири роки перед тим, Енді спостерігав, як він тренувався проходити спочатку три метри, тоді шість, п'ятнадцять, нарешті, тридцять. З допомогою Енді він натренував свою особливу ходу: ліва нога сягала землі майже під прямим кутом — була вивернута всередину, а права тяглася позаду, зате він міг обходитися без ціпка. Енді годинами його тренував, і в нього все вийшло завдяки Енді.

Зараз, ледве тримаючись на ногах, він думав: «А понеділок уже не за горами, який би Енді не був завантажений, він його прийме, обережно промокаючи рану бинтом, запитає: „То коли рана відкрилася?“ А він відповість, що у п'ятницю. І запитає сердито: „Чому ж ти мені відразу не зателефонував? Сподіваюся, що на свої дурні прогулянки ти не ходив?“ А він відповість: „Ні, звісно, ні“. А Енді йому не повірить». Часом йому спадало на думку те, що Енді сприймав його як якусь колекцію вірусів, проблем, а якщо колись їх позбавитися, то що ж тоді від нього лишиться? Якщо більше не доведеться про нього дбати, то, може, він уже взагалі того Енді не цікавитиме? От колись завдяки якимось чарам він з'явиться, зовсім здоровий, з ходою, як у Вілема, з безтурботністю, як у Джей-Бі, він у розстебнутій сорочці розвалився б на стільці, з витонченими руками, як у Малкольма, довгими і гладенькими, мов глазуrowаними, ким же він сам тоді буде для Енді? А для інших? Чи вони менше його любитимуть, чи більше? А може, справдяться його страхи, і він виявить, що їхня дружба базувалася лише на почутті жалю до нього? Яка ж частина того, ким він був, була пов'язана з тим, на що він нездатний? І ким би, яким би він тоді був без своїх шрамів, порізів, болячок, ран, переломів, інфекцій, шин і виділень?

Але про це ніколи не дізнаєшся, певна річ. Ще шість місяців тому рані на нозі дали, здавалося, раду, тепер Енді її постійно перевіряв і давав ретельні вказівки, що треба і що не треба робити, якщо раптом знову роз'ятритися.

Він слухав одним вухом. Цього ранку йому було так легко, а той усе бурчав: і про рану, і про його порізи (бо ж забавно їй), і про його зовнішній вигляд: вважав, що він занадто худий.

Енді все торочив своє, а він милувався ногою, повертав у різні боки, розглядав, як та рана вже затяглася. Енді вже вимогливо запитав:

— Джуде, ти мене слухаєш?

— Має непоганий вигляд, — не відповів на запитання, бо думав про своє, чекав підтвердження. — Чи не так?

Енді зітхнув:

— Так, має... — і замовк, а коли він уважно поглянув на нього, той заплющив очі, ніби намагаючись налаштуватися на відповідь і вів далі: — Справді, Джуде, має гарний вигляд.

І враз його полонила хвиля вдячності: він добре знав, що Енді так не вважає, та рана йому взагалі не видається загальною. Для нього його тіло — це скопище жахів, і вони обидва напружено мають тримати оборону. Він знав, що про нього думає Енді: що він помиляється, чи що живе ілюзіями, чи досі не може змиритися...

Та от одного Енді точно не розумів: він був оптимістом. Щомісяця, щотижня він робив вибір і розплющував очі для того, щоб у цьому світі прожити ще один день. Він робив це навіть у такому стані, коли жакхливий біль, здавалося, відносив його геть у інший вимір, в якому все-все, навіть те минуле, яке він так силувався забути, злилося і ставало мокрою акварельно-сірою плямою. Робив вибір тоді, коли спогади витісняли всі інші думки, коли доводилося докласти зусиль для того, щоб повернутися в теперішній час, у реальне життя, а не мучити себе й далі відчаєм і соромом.

Робив цей вибір, коли був виснаженим, а підтримка життя вимагала так багато сил, що він просто лежав у ліжку й думав, чи є у нього справді причини для того, щоб вставати і пробувати далі жити, адже набагато простіше було — піти до ванної, відклеїти замотаний скотчем захований під раковиною пакунок, розстібнути, дістати вату, леза й антисептичні серветки, бинти і просто здатися. В такі дні було дуже важко.

Тоді, в переддень Нового року, він просто помилився. Завжди був обережним, а це сидів у ванній якийсь сонний, занадто глибоко загнав лезо вглиб руки, а коли зрозумів, що сталося, то аж хвилину, ні, дві сидів, просто не знаючи, що робити: дочекатися логічного кінця було простіше, а не кликати й Вілема, й Енді, і це спричинить дні й місяці наслідків.

І нарешті, він не знав, що ж його тоді підштовхнуло взяти з труби рушника, замотати руку, звестися на ноги й розбудити Вілема. Однак тоді він дедалі віддалявся від першого варіанта і вже не мав контролю над подіями, а вони розвивалися швидко, і йому знову хотілося повернутися в той рік, коли зразу після наїзду, ще до того, як він зустрів Енді, здавалося, що все можна виправити, що майбутнє буде ясним і чистим, він так тоді мало знав, але мав таку надію, таку віру в те, що його сподівання виправдаються!

Перед Нью-Йорком був юридичний факультет, до нього — коледж, перед ним — Філадельфія і довгий повільний шлях через усю країну, раніше — Монтана, а там — хлопчачий притулок, ще раніше — довгі дороги й мотелі Південного Заходу, і ночі в автомобілях, а перед тим були Південна Дакота й монастир. А до нього, мабуть, були мати й батько. Або просто жінка й чоловік, що реальніше. А тоді тільки одна жінка. А потім він сам.